

СТРУЧНИ РАД / *EXPERT PAPER*

Примљен: децембар 2013.

Received: December 2013.

Немања Пиповић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

МЕТОДИ ТАЈНОГ НАДЗОРА У СУЗБИЈАЊУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Тајни надзор представља техничко снимање телефонских разговора, средстава за комуникацију на даљину и приватних разговора који се обављају у приватним или јавним просторијама или на отвореном, односно тајни звучни надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима.

На данашњем нивоу развоја, техничке могућности које се могу користити за надзор и техничко снимање телекомуникација с циљем супротстављања криминалитету, стално се развијају, тежећи ка савршенству. Може се слободно рећи да је тешко остварити сигурност од прислушкивања, без обзира на то које средство телекомуникације се користи за међусобну комуникацију и без обзира на то да ли се лице налази на затвореном или отвореном простору. У том контексту, треба истаћи да се стварају нови модели „стеница“ који се перманентно усавршавају.

Кључне ријечи: Тајни надзор; Тајно праћење по службеној дужности; Сузбијање организованог криминала.

1. УВОД

Модерно законодавство отворило је људима сасвим нове могућности и дало им осјећање моћи над сопственом судбином. Расправа о томе у чијим је рукама ова моћ, засјенила је много важније питање о томе колико ова моћ смије да се шири. Коришћење савремених и научних и технолошких достигнућа у супротстављању

криминалу, сматра се императивом у савременим условима. Органи унутрашњих послова могу имати успјеха у сузбијању тешких кривичних дјела, нарочито организованог криминала, само уз коришћење савремених средстава.

Посебне технике представљају посебне методе који се заснивају не само на коришћењу одређених техника већ и у примјени посебних средстава, радњи и мјера, што ове методе чини специјализованим, дајући им посебну оперативну димензију. Није од неког посебног значаја како ће се методи звати, битно је да они буду прецизно регулисани и да се њиховим коришћењем могу обезбиједити докази, нарочито код оних кривичних дјела код којих је тешко или немогуће на други начин обезбиједити доказе.¹

Закон о сузбијању организованог и најтежих облика криминала усвојен је 20. априла 2006. године, од стране Народне скупштине Републике Српске. Сврха овог закона је да се успостави организациона структура од које се очекује да ефикасно сузбије организовани криминал и најтеже облике криминала у Републици Српској. Законом су установљени Посебно одјељење у Републичком тужилаштву Републике Српске и Посебно одјељење у оквиру Окружног суда у Бања Луци.²

Организовани криминал проглашен је за изузетно штетну друштвену појаву за друштва у било којој фази развоја, а посебно за она у транзицији. Постоји преко 150 разних покушаја дефинисања појаве организованог криминала која је, иако нема општеприхваћену дефиницију, нашла мјесто у многим, па и у нашем законодавству. Примјена посебних истражних метода један је од фактора супротстављања организованом криминалу. Посебне истражне радње су мјере тајног прикупљања података о најтежим облицима криминала у које спада организовани криминал, тероризам, корупција, прање новца и други финансијски деликти, трговина наркотицима, људима, кријумчарење возила, оружја и др.

2. МЈЕРЕ ТАЈНОГ НАДЗОРА

Мјере тајног надзора које се примјењују у кривичном поступку представљају привремено ограничење права гарантованих уставом и Европском конвенцијом о људским правима с циљем супротстављања тешким кривичним дјелима и инструмент су за борбу против корупције и организованог криминала.

¹ М. Крапач, *Закон о кривичном поступку и други извори хрватског процесног права*, Народне новине, Загреб 2002, 48.

² Упута WEB Servis Predmeti, <http://www.hjpc.ba/docs/vstvdcs/pdf/>, 14. октобар 2013.

Међутим, имајући у виду велике могућности за злоупотребу мјере тајног надзора, од посебне је важности вршити сталну контролу и развијати механизме надзора на њиховом примјеном. Упркос томе, мјере тајног надзора које се примјењују у кривичном поступку у потпуности су ван сфере занимања свих нивоа контроле, а самим тим и свих облика одговорности.

Облици контроле над примјеном мјера тајног надзора у кривичном поступку могу бити:

1. *Ex ante*: судска или тужилачка у виду одобравања мјера;³
2. *Током примјене мјера*: најзначајније механизме за надзор има унутрашња контрола полиције;
3. *Ex post*: провјера процедуралног поступка пред судом; парламентарни надзор; грађанска контрола рада полиције; независне институције: Агенција за заштиту личних података и Заштитник људских права и слобода.

Полазимо од чињенице да постоји и сумња у вези са тајним надзором и цјелокупном оправданости предузетих мјера тајног надзора. Било би пожељно непрестано надзирати и водити рачуна да се не злоупотреби тајни надзор и да се врши његова стална контрола. Тако, ћемо напоменути сумњу као полазни основ криминалистичке процедуре, без чијег присуства нема разрјешења криминалног догађаја. За њу можемо рећи да представља посебно стање људског духа које се карактерише неувјереношћу, што посебно утиче на тежњу да се ријеша питање истинитости или неистинитости неког суда о постојању, односно непостојању кривичног дјела и учиниоца.

Сумња настаје у дијалектичком процесу мишљења као резултат противрјечности између незнања односно недовољног знања о кривичном догађају и улози одређеног лица и новосазнатих чињеница, које се не уклапају у верзије о непостојању кривичног дјела и учиниоца.⁴

³ Термин *ex ante* је израз који значи „прије догађаја“. *Ex ante* се користи најчешће у комерцијалном свијету, гдје се резултати одређене акције, или низа акција очекују унапријед (или намјера). Супротно од *ex ante* је *ex post* (стварна).

⁴ Ж. Алексић, М. Шкулић, М. Жарковић, *Лексикон криминалистике*, Београд 2004, 352.

2.1. Специјалне истражне технике тајног надзора

Примјена посебних истражних радњи у Републици Српској регулисана је Законом о кривичном поступку Републике Српске,⁵ у Глави XIX, а на нивоу Босне и Херцеговине, Законом о кривичном поступку Босне и Херцеговине,⁶ у Глави IX (чл. 116–112). Наведеним законским прописима одређују се врсте посебних истражних радњи, кривична дјела за које се могу одредити посебне истражне радње, надлежност за одређивање, и трајање посебних истражних радњи, материјали добијени предузимањем посебних истражних радњи и обавјештења о предузетим радњама, случајни налаз, поступање без судског налога или изван њеног оквира, и коришћење доказа прибављених посебним радњама.

Специјалне истражне технике састоје се у тајном надзору (прислушкивању) и снимању разговора који се воде на даљину. Тим радњама обухваћен је надзор техничко снимање свих средстава за техничку комуникацију на даљину. У техничком погледу, тај надзор се односи на сва техничка средства у било којем облику (стационарном, мобилном, дигиталном, аналогном, тонском, сликовном), које корисници употребљавају, било преко поштанских, било преко других организација, на које се протеже уставноправна и кривичноправна заштита.⁷

Посебне истражне радње примјењују се против лица за које постоји сумња да је учествовало у извршењу неког кривичног дјела, тј. испитују се све појединости у вези са учињеним кривичним дјелом. Такође, можемо рећи да се истражне радње могу примијенити и према лицима за које постоје основи сумње да учиниоцу, односно од учиниоца кривичног дјела преноси информације у вези с кривичним дјелом, односно да учинилац користи његово средство комуникације.

При примјени посебних истражних радњи полицијски орган или друга лица не смију предузимати активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дјела. У противном, такве активности представљају околност која искључије кривично гоњење подстрекаваног лица за кривично дјело учињено у вези са овим радњама.⁸

⁵ Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 53/12.

⁶ Закон о кривичном поступку БиХ, *Службени гласник БиХ*, бр. 3/03, 26/04, 13/05, 48/05, 76/06, 32/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 93/09 и 72/13, чл 116–112.

⁷ М. Крапас, 51.

⁸ М. Шикман, „Супротстављање организованом криминалитету, са освртом на специјалне истражне технике“, *Дефендологија* 2007, 147.

Електронска техничка средства користе се за тајно прислушкивање разговора у одређеним просторијама, а донекле и у аутомобилима, и на отвореном простору, али и за тајну контролу телефонских разговора и других средстава комуникација, као што су компјутер, телефакс, пејџер. Разна електронска средства користе се за надзор и снимање разговора путем других средстава комуникације, било жичаних било бежичних веза, као што су телеграфски саобраћај, мобилни телефони, радио и тв везе. Данас, када криминал постаје све сложенија негативна друштвена појава, када тежи ка експанзији, интернационализацији и испољавању нових облика организованог криминала, логично је да ове мјере тајног надзора и посебне доказне радње налазе своју пуну примјену у оперативној дјелатности полиције, с циљем откривања, разјашњавања и доказивања одређених кривичних дјела.⁹

3. ТАЈНО ПРАЋЕЊЕ И ТЕХНИЧКО СНИМАЊЕ ЛИЦА И ПРЕДМЕТА

Криминалистичко поступање припадника органа унутрашњих послова можемо дефинисати као својеврстан вид поступка или процедуре са јасно дефинисаним циљем. У том смислу, криминалистичка процедура, као систем општих криминалистичких и истражних радњи и мјера, има циљ откривања и разјашњавања кривичних дјела и проналажење њихових учинилаца. При томе, криминалистичка процедура темељи се на постојању неког од могућих облика сумње. Сумња је, дакле, темељна основа сваке криминалистичке процедуре. Међутим, она је не само полазна тачка криминалистичке процедуре, већ је она прати и током цијелог њеног тока, од самог почетка па све до њеног окончања.

Сумња, притом, у појединим стадијумима криминалистичке процедуре поприма разне облике који се одликују различитим степеном вјероватноће. То степеновање сумње представља континуитет сумње у криминалистичкој процедури.¹⁰

Тајно праћење и техничко снимање лица и предмета предвиђено је као посебна истражна радња, прописана Законом о кривичном поступку Републике Српске, члан 226, став 2. Ова посебна истражна

⁹ М. Шкулић, „Улога посебних доказних радњи у сузбијању организованог криминалитета“, *Примена међународног кривичног права организовани криминал*, Тара 2007, 156.

¹⁰ А. Р. Ивановић, „Улога и значај сумње у сузбијању и спречавању савремених облика криминалитета“, *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*, Брчко 2008, 345–360.

радња може да буде од битног значаја за откривање кривичног дјела, учинилаца и обезбјеђење личних и материјалних доказа.

3.1. Појам и врсте тајног праћења и техничког снимања лица и предмета

У откривању и разјашњавању незаконитих дјелатности, нарочито оних које се врше конспиративно, тајна опсервација¹¹ често се намеће као неопходан метод рада. У том смислу, дискретан аудио и видео надзор лица и објеката представља нужан еквивалент тајном криминалном организовању и испољавању. Тајно праћење долази у обзир у оним случајевима када одређене индиције указују на поједина лица као учиниоце кривичних дјела или чланове криминалних удружења, односно одређене објекте и простор на коме се та лица окупљају или непосредно реализују своје незаконите дјелатности, а с циљем спречавања, односно откривања и доказивања кривичних дјела.

Бројна данашња модерна и софистицирана техничка средства указују на огромне могућности опсервације и надгледања људи у готово свим аспектима њиховог живота и рада, па тиме и оних који су у вези са разним незаконитим дјелатностима. На садашњем степену развоја научних знања и потенцијала, те могућности достигле су неслућене размјере, а њихова некритичка примјена, односно злоупотреба, у недемократским друштвима пружила би реалне основе остварења тзв. „орвеловске” визије свијета. У Извјештају о технологијама надгледања из 1988 год., који је израдио Пододбор Одбора Сената за уставно право САД, истакнуто је да постоји пет могућих категорија електронског праћења, односно надгледања, и то:

1. *Аудио надгледање* (мобилни минијатурни предајници, телефонски прислушкивачи и скривени микрофони);
2. *Оптичко, визуелно надгледање* (тајно фотографисање, затворени кабловски ТВ системи, уређаји за ноћно осматрање као и надгледање посредством сателита);
3. *Надгледање употребом компјутерске технологије* (микрокомпјутери, специјални софтверски системи, мреже са дистрибуирањем процеса);
4. *Технике надгледања примјеном сензора* (магнетни сензори, сеизмички сензори, инфрацрвени и електромагнетни сензори),

¹¹ Појам опсервација латинског је поријекла и значи посматрати, пазити, надгледати, вршити надзор над неким или нечим.

5. *Остали уређаји и технике надгледања* (радио уређаји, перо-регистри за идентификацију бројева телефона, уређаји за лоцирање возила – GPS, ласерско прислушкивање, мобилни-целуларни телефони).¹²

Сматрамо, да се тајна опсервација (надзор, надгледање, примотра), у контексту метода спречавања и сузбијања кривичних дјела, може дефинисати као континуирано или повремено, конспиративно оптичко или акустичко надгледање одређених лица, објеката и простора, с циљем прибављања информација о криминалним активностима појединаца или група лица. Зависно од предмета надгледања, као и начина на који се реализује, у оквиру тајне опсервације можемо разликовати тајну оптичку (визуелну, видео) опсервацију и тајну акустичку (звучну, аудио) опсервацију, при чему треба истаћи да се данас, примјеном савремених техничких уређаја, тајна опсервација често може реализовати и у аудио-визуелном облику. Тајна оптичка опсервација представља дискретно визуелно надгледање (посматрање), непосредно или помоћу техничких уређаја, одређених лица или објеката (простора), док тајна акустичка опсервација подразумјева надзор и евентално снимање разговора – усмено изговорених ријечи, једне или више особа, без њиховог знања или одобрења (једног или свих учесника разговора).

У најширем контексту, циљ предузимања тајне опсервације је долажење до сазнања неопходних у криминалистичком раду на откривању и спречавању кривичних дјела, углавном у оним ситуацијама када се до њих не може доћи на други начин, примјеном „блажих“ криминалистичких метода и техника.¹³

3.2. Тајна оптичка и акустичка опсервација – криминалистички аспекти

Тајна оптичка опсервација може се вршити *статички*, када се под надзором држи одређени објекат или простор и лица у њему, и у покрету, тј. *динамички*, када се прате одређене особе – пјешаци, возилима или комбиновано. У оквиру оптичке опсервације, могуће је разликовати:

1. Опсервацију простора или мјеста (објекта),
2. Опсервацију у вези са појединим деликтима,

¹² М. Н. Симовић, *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2005, 396.

¹³ Д. Маринковић, „Тајна опсервација у спречавању и сузбијању кривичних дела“, *Зборник радова Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића*, Крагујевац 2004, 48.

3. Опсервацију у вези са појединим особама.

Тајна опсервација одређених објеката и простора предузима се с циљем уочавања испољавања криминалних активности на њима, регистрација лица која фигуришу на објекту опсервације, њиховог кретања и међусобних односа, временског редослиједа боравка и сл. Објекти тајног осматрања најчешће су одређени криминогени објекти, односно *криминална жаришта* (мјеста у којима се фреквентно врше кривична дјела), али и објекти на којима се окупљају криминалци (кафе-барови, коцкарнице, кладионице и сл.), договарају о вршењу кривичних дјела или у њима живе и раде (стан, радне просторије).

У случају тајног осматрања одређених лица комбинује се стационарна и покретна опсервација – праћење. Као оперативна криминалистичка мјера, праћење се састоји у тајном слеђењу одређених лица у кретању, као и њиховом дискретном посматрању, с циљем да се запазе и региструју све околности од значаја за разјашњавање конкретног кривичног случаја. Њиме се долази до сазнања која представљају основу планирања обимне оперативне дјелатности, нарочито у оним ситуацијама када се праћење предузима према осумњиченом одмах након првих индиција о његовим незаконитим активностима. Између осталог, циљеви тајног праћења су:

1. Утврђивање веза, контаката, мјеста и времена састајања праћеног лица са другим особама,
2. Проналажење лица за којима се трага (праћење особа које су у родбинским или пријатељским односима са лицем за којим се трага);
3. Откривање тајних склоништа и скровишта лица које се прати;
4. Тајно фотографисање праћеног и прислушкивање његових разговора;
5. Стварање повољних услова за предузимање појединих мјера и радњи репресивног карактера (лишење слободе, претресање лица и стана, засједа и сл.) итд.¹⁴

3.3. Врсте тајног праћења и опсервације по начину спровођења

Врсте тајног праћења и опсервације могу бити:

1. Непосредно праћење,
2. Осматрање (из засједе или блокаде),

¹⁴ Д. Маринковић, 68.

3. Комбиновано.

Начин спровођења тајног праћења и опсервације може бити:

1. Пјешице,
2. Средствима градског саобраћаја,
3. Средствима међуградског саобраћаја,
4. Путничким возилом,
5. Комбиновано.

Према начину кретања, тајно праћење може бити:

1. Ланчано,
2. Паралелно,
3. Релејно,
4. Пресретање,
5. Комбиновано.¹⁵

3.4. Тактика примјене тајног праћења

Да би било успјешно извршено, праћење мора да буде и добро припремљено. Припреме се састоје у планирању радње, тј. доношењу плана који треба да садржи сљедеће елементе: јасно одређен циљ, одређивање људства, проучавање и познавање личности криминалаца у циљу прихватања објекта праћења, обезбјеђење техничких средстава која ће бити коришћена (путнички аутомобили, разни фото апарати, двогледи и сл.). Један од значајних проблема је како непосредно отпочети праћење над лицем, гдје и како прихватити објект праћења.

Прихватање лица може се предузети на неколико начина:

1. На основу личног познавања лица које се прати, при чему је неопходно да опсерванти познају то лице, а не и обрнуто;
2. Уколико неко друго повјерљиво лице лично познаје објект праћења, па га дискретно покаже;
3. На основу фотографије лица – објекта праћења,
4. На основу његовог постојећег и раније сачињеног личног описа.¹⁶

Путем извиђања терена потребно је:

¹⁵ Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

¹⁶ Д. Маринковић, 74.

1. Омогућити тиму да ријеши предвидљиве потешкоће, нпр. паркирање, околности у саобраћају и сл.,
2. Установити податке о топографији, да ли је резиденцијално или трговачко подручје, мирно или гужва, типови зграда,
3. Помоћи са тактикама планирања, нпр. провјерити покрића за тим или возила, улазе и излазе на локацији,
4. Оцијенити потребе за персоналом, возилима и специјалним возила.

Тим за опсервацију може постићи своје циљеве једино када су циљеви јасно дефинисани. Вођа тима мора увијек указати шта жели да се учини у случају да операција криво крене, нпр. треба ли осумњиченог пустити да оде или га треба хапсити. Које ризике тим треба прихватити. Ако је могуће тим не смије никада бити постављен у страну локацију ако је осумњичени код куће зато што би тад он био у предности.

3.5. Тајно праћење пјешнице

Као и многе друге вјештине употребијене у полицијској служби, добар стандард опсервације од стране једног оперативца или цијелог тима може се постићи само непрекидном праксом и искуством. Лица која врше праћење треба да су посебно обучена за ову врсту оперативног рада. Од њихове квалификованости и вичности зависи и успјех читаве акције. Идеалне квалитете које би требало да посједују лица која ће вршити праћење су:

1. Обичан изглед – не превише дебео или мршав, превише висок или низак, без необичних црта, карактеристика или особености;
2. Добар смисао за облачење. Одјећа не превише елегантна, без полицијских значки, мотива, без јаких парфема и водике за бријање, без накита;
3. Моћи скинути „полицијски дух“ понашања;
4. Моћи бити „Господин Нико“ и „Господин Свако“ који изгледа као „Господин Осредњи“.

Посебни услови које мора да посједује лице које врши праћење су:

1. Да је чио/будан – брзих реакција, брзог размишљања, никад релаксиран;
2. Природног понашања;

3. Способан да се увијек понаша нормално и креће се непримијетно;
4. Да је добар глумац и да може дати оправдање за разлог своје присутности на извијесном мјесту;
5. Да се може уклопити и стопити са разним срединама;
6. Да се уживи у изабрани тип личности (монтер, чистач ципела, доконог грађанина, студента);
7. Посједује добар вид, памћење;
8. У доброј физичкој кондицији;
9. Сналажљив, упоран, издржљив;
10. Да не носи живе боје;
11. Инцијативан.¹⁷

3.6. Тактика тајног праћења пјешнице

Праћење пјешнице се врши тако што се за лицем иде на извијесном одстојању да би се могло запазити све што се са праћеним лицем дешава. Размак између надзираног лица и лица која врше надзор у селу и на пустим мјестима је знатно већи него у граду, на железничкој станици, у робној кући или јако прометним улицама. Размак треба да је пропорционалан могућностима праћења и могућности да надзирани не открије присмрту. Ради документовања праћења и прибављања материјалних доказа треба користити разна техничка и електронска помагала (мини фото-апарате, камере, микрофоне исл.) камуфлирана у дугмад, наливпера, ручне торбе, наочаре, кутије цигарета итд.

Приликом спровођења тајног праћења треба се држати основних правила, а то су:

1. Опсерватор који врши праћење члан је тима и мора у свако доба употребљавати јединствене сигнале који су непримијетни и дискретни и који су унапријед договорени с другим члановима тима;
2. Избјегавати директан поглед у очи са субјектом који се прати. Увијек имати на уму да вас може видјети али вас не смије примијетити. Понашати се што природније;
3. Узгајати вјештине преваре и трудити се бити добар глумац. По могућности не одавати свој идентитет;

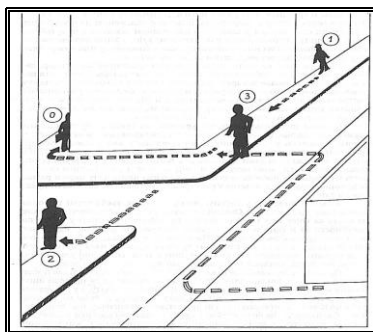
¹⁷ Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

4. Увијек се питати да ли сам на правом мјесту? Ако нисам поставити се на њега;
5. Избјежавати шуњање, нападно скакање иза дрвета, искакање из возила, извиривање иза углова, зурење у надзираног и друге упадљиве поступке;
6. Увијек се понашати природно, ако се субјект окрене и врати својим стопама наставити ходати напријед и избјежавати директне погледе;
7. Кад се нађете у затвореном простору трудити се да нешто радите;
8. Ако субјект уђе у већу продавницу, не оклијевати са праћењем него ући за њим да га не би изгубили. Некада сав тим треба ући, по могућности на различита врата и покрити све излазе;
9. Мислити на следећи корак. Ако га предумете, хоће ли бити примијећен? Ако је одговор позитиван, онда га не предузимати.¹⁸

При сложенијим надзирањима редовно се примјењује систем „АБЦ“, са три опсерватора која врше надзор. Овај систем омогућује чврсто блокирање праћене особе, многе варијације у праћењу и откривање „конвоја“ којим надзирани жели да провјери да ли је под надзором.

Слика бр. 1

АБЦ систем праћења – сачекивање

Извор: Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

¹⁸ Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

Слика бр. 1 приказује АБЦ систем праћења – сачекивање. Пратилац број 2 (Б) осматра објекат „О“ који замиче за угао, док пратилац број 3 (Ц) излази из заклона и преузима праћење. Пратилац број 1 (А) који је дотад вршио праћење, због конспиративности, застајкује и привремено се искључује из праћења, па екипу за праћење даље сачињавају пратилац број 2 (Б) и број 3 (Ц).

Праћење одређених лица, нарочито искусних криминалаца, није нимало једноставно и изискује озбиљне припреме и велику опрезност у непосредној реализацији. И сама праћена лица често претпостављају да се према њима предузимају одређене мјере и радње, између осталог, да би могла да буду праћена. Зато, она настоје да открију и избјегну праћење. С тим циљем, криминалци предузимају бројне трикове, нпр. маневрисање улицом у цик-цак линији, убрзаним кораком замичу иза угла и нало се враћају назад, застајкују испред излога, навраћањем и наглим излажењем и продавнице или локала, застајкивањем испред излога, изненадним ускакањем и изненадним искакањем из аутобуса, улазак у неосвијетљену кућу, а затим паљењем свјетла и полако враћање назад низ степенице, улазак у биоскоп или позоришну салу на почетак представе, а затим њено напуштање.

Праћена лица служе се и другим техникама, нпр. започињу разговор са грађанином без неког посебног повода, тако да у већини случајева обављање таквих разговора на улици може да изгуби ефикасност контроле над лицима и да се не евидентирају и они занимљиви контакти са другим криминалцима.

Оваквом понашању криминалаца треба се супротставити служећи се одређеним триковима (застајкивање и огледавање у излогу, улажење у продавницу „ради куповине“), али у сваком случају треба бити веома опрезан када су у питању трикови криминалаца.¹⁹

У вези са праћењем возилом јавног саобраћаја најбоље би било сјести два до три сједишта иза праћеног лица и посматрати његове ноге. Приликом праћења у возилима јавног саобраћаја најбоље је сјести два-три сједишта иза праћеног лица и посматрати његове ноге, а такође могло би се то лице посматрати и помоћу одраза у прозору.

Приликом праћења у ресторанима, кафанама, баровима, лице које врши праћење треба да сједне на мјесто с ког може контролисати улаз и излаз, улаз у гардеробу, телефонску говорницу и тоалет или до субјекта који се прати окренут леђима, по могућности леђа о леђа, и слушати његове разговоре и пратити покрете у одразу стакла или

¹⁹ В. Кривокапић, М. Жарковић, *Криминалистика тактика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд 1996, 165.

огледала. Такође, треба наручити хладно пиће и платити одмах како би могли што прије напустити локал уколико субјект крене, а да се при томе не опеку уста или скрене пажњу на себе тиме што је остављено тек наручено пиће.²⁰

3.7. Тајно праћење возилом

Праћење које се обавља путничким возилом захтијева координацију људства и возила која учествују у праћењу, што није нимало лако постићи у условима веће оптерећености саобраћајем. Међутим, значај путничких аутомобила је изузетно велики зато што се криминалци највише крећу овим превозним средством, било у одласку на извршење, или при повратку са извршеног кривичног дјела. Неријетко, путничко возило се користи за транспортовање и растурање предмета кривичног дјела. Путничко возило може веома успјешно да послужи као мјесто за прерушавање, смјештај разних техничких средстава, фото-апарата, камера, микрофона и сл.²¹

Тип возила која се користе за тајно праћење треба да буду обична путничка возила масовне производње са мотором разумне санге који може довољно да пружи почетног убрзања и брзине за претицање, ГТ спецификације. Кад год је могуће, треба употребљавати возило различитог модела од модела које употребљава полиција. Боја и изглед треба да буду што више неодеређени и што обичнији. Возило ће бити виђено али не смије бити примијећено, тако да неке измјене на возилу као што су наљепнице, ретровизори, фарови и сл. само могу возило учинити упадљивијим. Такође, огреботине, улегнућа, оштећења и покварени фарови само ће помоћи његовој идентификацији.

Упознавање и тестирање возила неопходно је прије почетка било какве акције. Особе које ће управљати возилом треба да се потпуно упознају са особинама возила – мјењач брзина, свјетла, кочнице, прекидачи, управљачки механизам. Нарочито је потебно извршити тестирање радио везе с обзиром на то да је то уже за спасавање тима када је у покрету. Посада возила састоји се од двије особе, возача и оперативца који врши осматрање. Њихов изглед треба да је у складу са изгледом возила. Возачи треба да буду веома вјешти, да не доводе себе у ситуацију принудног претицања, да не упадају у „маказе“ и

²⁰ Т. Marković, *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih djela (kriminalistika)*, Narodne novine, Zagreb 1977, 380.

²¹ В. Кривокапић, М. Жарковић, *Криминалистика тактика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд 1996, 165.

друге компликоване ситуације чиме се излажу опасности, или пак скрећу пажњу на себе.

Оперативац ће вршити опсервацију и пружати информације другим члановима тима, а може дјелимично промијенити изглед возила тако што ће сјести и сакрити се иза возача.

Идентификација возила и персонала неопходна је јер сва возила која чине конвој за опсервацију треба да буду идентификована формалним позивним знаком, нпр. скала 52, скала 56, нарочито кад се ради операција у којој учествује више полицијских возила. Ако један од оперативаца изађе из возила у конвоју, он ће узети своје име или надимак ако у возилу има више истоименика.²²

3.8. Тактика тајног праћења возилом

Тактика тајног праћења возилом у великој мјери је иста као и тактика праћења пјешаце. Праћење возилом може да реализује посада једног возила или тим од два или више возила зависно од сложености ситуације.

Приликом праћења возилом потребно је водити рачуна о растојању између возила које се прати односно ни у ком случају не смије се возити на „бранику“ возила које се прати, распореду других чланова тима, о прописином паркирању, а све с циљем како би возило били што мање уочљиво. У граду размак између возила које се надзире и возила надзиратеља не смије бити већи од размака између два блока кућа. На отвореном простору и селима размак треба бити већи, па се повремено допушта да се између возила убацују возила трећих лица.²³

Када се праћење врши са два или више возила, возило које је најближе субјекту праћења је „око“ тима. Задатак „ока“ је да прати и снима све активности субјекта праћења и информисе друге чланове тима о његовим активностима и позицији како би се могли прилагодити датој ситуацији. Током праћења корисно је повремено користити заклоне (окуке, грмови, друга возила и сл.), с циљем да не би дошло до разоткривања праћења. Комуникација је један од битних фактора током праћења возилима. Добра комуникација ће се остварити првенствено добром радним дисциплином која почиње од самодисциплине и жеље од стране појединца да се истраје у напорима

²² Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

²³ Т. Marković, 380.

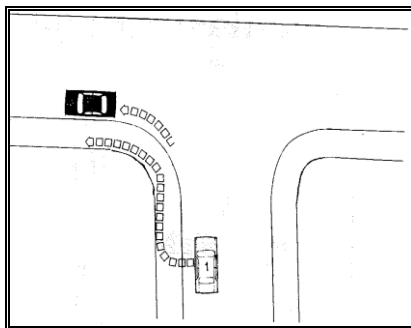
и достигне крајња ефикасност. Комуникација треба да је разумна, јасна, тачна, брза, сажета.²⁴

И код ове врсте праћења криминалци се веома често користе разним триковима, на примјер нагло убрзавање или успоравање, скретање са главног пута на споредне мање прометне путеве, улажење у слијепе улице. Уколико праћено лице сједи на задњем сједишту, може да полегне тако да споља ствара утисак да више није у колима.

Шематски приказ праћења возилом: Праћење једним путничким возилом у једносмјерној улици и приликом заустављања.

Слика бр. 2

Праћење једним путничким возилом

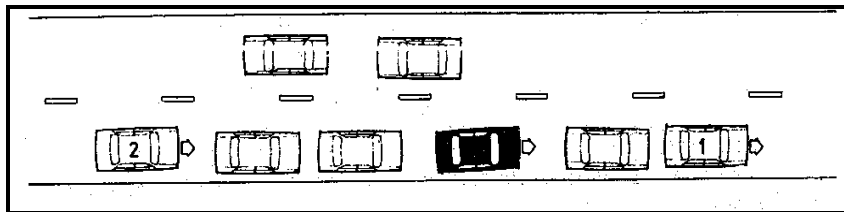

Извор: Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

На слици бр. 2 приказан је поступак уколико се објекат који се прати (возило означено црном бојом) по скретању лијево заустави, возило које врши праћење (возило означено бројем 1) ће се, прије скретања лијево, паркирати на улици или паркингу, а праћење и опсервација ће се наставити пјешице.

Слика бр. 3

Праћење објекта са два путничка возила

Извор: Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

²⁴ Интерни правилник Министарства унутрашњих послова Републике Српске о спровођењу посебних истражних радњи.

Слика бр. 3 приказује метод праћења са два возила, који пружа могућност ефикасније контроле кретања објекта праћења и маневрисања у случају потребе.

4. ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА ЗА ТАЈНО ПРАЋЕЊЕ И СНИМАЊЕ

Током праћења лица и надзирања одређених објеката и простора, нужно је коришћење одређених техничких и електронских помагала. Саставни дио ових дјелатности је тајно фото и видео снимање. Како би посматрачи могли да остваре тајно праћење и снимање морају бити снабђевени слабо примјетним фотоапаратима и камерама, којима се могу вршити и ноћна снимања. Телескопи за ноћна осматрања и праћења увећавају свјетлост и до 85.000 пута, па је помоћу њих могуће пратити покрете и на растојањима већим од километра.

Када је ријеч о тајној акустичкој опсервацији, треба имати у виду да се вербална комуникација може одвијати на даљину, путем телефона или других техничких средстава, и у непосредном, личном контакту па, с обзиром на то, у оквиру ње можемо разликовати:

1. Надзор телефонских и других разговора који се обављају посредством техничких средстава комуникације (мобилна телефонија, пејдери, радио станице и сл.), и
2. Надзор непосредне вербалне комуникације, тј. озвучење просторија и лица.

Аудио надзор непосредне усмене комуникације такође је остварљив на различите начине. Минијатурни микрофони могу се поставити у дијелове одјеће, накита и сл., а прислушкивање разговора може се вршити и у затвореним или отвореним просторима њиховом уградњом у дијелове намјештаја или друге предмете. Посебни даљински, усмјеравајући микрофони (тзв. телемикрофони или „топови”) могу и са већег растојања забиљежити и прилично слабе звуке, па се прислушкивање лица може остварити и на даљини од неколико стотина метара.

Сматра се, да се у практичном раду на спречавању и сузбијању криминалитета, нарочито организованог, знатно бољи резултати постижу надзором непосредне говорне комуникације, озвучењем просторија или лица, у односу на надзор и снимање разговора који се

обављају телефонима или другим техничким уређајима за комуницирање на даљину.²⁵

5. СТАЦИОНАРНА ОПСЕРВАЦИЈА

Опсервација објекта осим општих, напријед наведених циљева, има сврху да се открије нарав, намјена и облици активности на одређеном мјесту. Такође, она служи да се идентификују све особе које залазе у одређени објекат. То се све примјењује да би се установили њихови међусобни односи и односи према објекту.

Овај вид опсервације може се вршити из других објеката (стан, хотелска соба, балкони, таванске просторије, продавнице, ресторани), а може се вршити и са слободног простора (улица, паркови, обале ријека). Кад се врши са слободних видљивих површина, треба осмислити логично оправдање за дуже задржавање посматрача на слободном простору (продавач новина и воћа, чистач ципела и улица, радници на електричним инсталацијама, водоводима и сл.) Кад год је могуће, стационарно осматрање треба вршити из затворених просторија, тако да опсерватор остане невидљив.

За успјешно провођење овог типа опсервације, важне су практичне околности: темељито и опрезно треба испитати објекат који ће се посматратин (улази, излази, распоред просторија, видокруг), његову околину и могућност за правилно постављање стационарне опсервације, пажљив одабир мјеста за посматрачку базу, припремити се за наглу измјену ситуације, осигурати потребан број и правовремену смјену опсерватора, осигурати тајност осматрачке базе и осматрања (осматрачку базу се не смије ни на час напуштати, не треба палити цигарету и пушити, опсервацију вршити иза завјесе или спуштених ролетни), у опсервацији користити техничка помагала (двоглед, телескоп, фотоапарати, камере, прислушни уређаји), важне околности одмах треба забиљежити (фотографијама, видео записом, аудио записом), напуштајући осматрачку базу пажљиво уклонити све трагове који би указали да је из те просторије вршена опсервација.

Тајна опсервација објеката ноћу и у мраку представља посебан проблем који се може ријешити употребом посебног пројектора за емитовање инфрацрвених зрака на надгледани објекат и хватање одражених зрака с објекта на посебно конструисан флуоросцентни

²⁵ Д. Маринковић, „Тајна опсервација у спречавању и сузбијању кривичних дела, зборник радова“, *Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића*, Крагујевац 2004.

екран. Овај уређај омогућује да се опсервација објекта настави невидљиво и у потпуном мраку.²⁶

6. ПРИКРИВЕНИ ИСТРАЖИЛАЦ

Прикривени истражиоци се у нашој литератури дефинишу као *полицјски службеници*, којима је додијељен промијењен идентитет (легенда) у одређеном временском периоду, да би дјелујући тајно у контакту са одређеним криминалним круговима, прикупљали информације које ће моћи да се користе за откривање, разјашњавање и спречавање кривичних дијела и то прије свега оних која се односе на организовани криминал. То не значи да прикривени истражиоци по правилу треба да буду регрутовани из редова већ запослених радника безбједносних агенција или полиције.

Прикривени истражилац у преткривичном поступку представља неку врсту „агента“, односно лица које на пријатан, крајње дискретан начин, прикупља податке о одређеној организованој криминалној групи или криминалним групама, односно уопште о организованом криминалу, до којих долази тако што се убацује у криминалну групу или на неки други прикривени начин повезује са члановима криминалне организације. У преткривичном поступку, улога прикривеног истражиоца оријентисана је на прикупљање доказа у вези са дјелатности организованог криминала.²⁷

У ствари, он тада прикупља одређене податке до којих, својим прикривеним, односно тајним активностима може да дође. Његова дјелатност је обавјештајног карактера, по својој природи тајна, те усмјерена како на откривање кривичних дијела, тако и на прикупљање података на основу којих се већ откривена кривична дјела могу разјаснити и доказати, али се његовим активностима могу и спријечити кривична дјела која би иначе била извршена од стране припадника криминалне организације. Слични субјекти не само да постоје у другим кривичнопроцесним законодавствима, већ су из њих и преузети.²⁸

²⁶ Т. Marković, 381.

²⁷ <http://www.efbf.org/jobs/Law-Enforcement-Security-Srvs/Find-job-Undercover-Investigator-370470.htm>, 2. октобар 2013.

²⁸ М. Шулић, *Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања*, Безбедност, Београд 2005, 36.

7. СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Тајно праћење и техничко снимање лица и предмета примјењује се да се утврде кретања, контакти, везе, склоништа, скровишта односно саме активности праћеног лица, а све с циљем прибављања доказа за даље вођење поступка. Тајно праћење и техничко снимање лица и предмета примјењује се и са другим посебним истражним радњама када се укаже потреба за њима и створе услови за њихову примјену. Такође, током примјене посебних истражних радњи користе се и оперативне методе и средства. Примјену тајног праћења и других посебних истражних радњи као и оперативних метода и радњи приказаћемо кроз практичан примјер.

Као практичан примјер узета је акција „Ступица“ која је изведена на подручју града Источно Сарајево, а која је започета је 1. маја 2008. године и трајала је до 21. јуна 2008. године, чију комплетну реализацију је извршила Јединица за посебне истраге МУП-а Републике Српске. Тежиште у предузимању посебних истражних радњи, откривању, тајном праћењу и техничком снимању лица, надзору и снимању телекомуникација извршило је Одјељење за посебне оперативне послове јединице за посебне истраге МУП-а Републике Српске, а резултат извршених активности је прикупљање оперативних података о организованој криминалној групи која је вршила кривично дјело израде фалсификованих новчаница и њиховог стављања у промет. Реализацијом акције „Ступица“ и разоткривањем горепоменуте организоване криминалне групе прикупљени су докази о постојању основане сумње да је извршено кривично дјело израде фалсификованих новчаница евро, те је тиме прекинута даља организована активност горе наведених лица у вршењу организованог кривичног дјела израде фалсификованих новчаница и стављања у промет. Наведена лица која су се бавила изградом фалсификованих новчаница евро лишена су слободе и уз извјештај о предузетим мјерама и радњама и прикупљеним доказима предата тужилаштву на даље поступање.

8. ЗАКЉУЧАК

Анализирајући напријед наведени текст јасно и прецизно се може закључити да савремене форме криминала, које угрожавају људско друштво, захтијевају адекватне методе намијењене њиховом супротстављању, јер нови облици криминала, нарочито његове организационе форме, изискују такву криминалистичку стратегију коју великим дијелом карактерише тајност предузимања. С тим у

вези, посебне истражне радње представљају незаобилазан сегмент у борби с најтежим облицима криминалитета.

Тајно праћење и техничко снимање лица и предмета донедавно се искључиво примјењивало као оперативни метод помоћу кога су се прикупљали подаци и информације о криминалним активностима лица. Како подаци добијени примјеном наведеног метода нису имали доказну снагу, једино су се могли користити у оперативне сврхе, односно као полазни основ за предузимање неких других истражних радњи, што је у знатној мјери отежавало доказивање кривичног дјела. Прописивањем тајног праћења и техничког снимања лица и предмета у националном законодавству као посебних истражних радњи и признавањем података и информација прибављених примјеном наведене радње као доказа на суду, значајно се допринијело олакшавању у откривању и спречавању најтежих облика кривичних дјела.

Као битан сегмент у остваривању тајног праћења и техничког снимања лица и предмета је техничка опрема која се користи и помоћу које се прикупљају материјални докази. Ради ефикаснијег рада, односно што бољег прикупљања доказа помоћу техничких средстава, орган који ради на примјени тајног праћења треба да константно и континуирано прати развој савремених техника, односно техничких помагала, а самим тим их и благовремено набавља и примјењује у раду. Такође, за успјешну примјену и реализацију посебних истражних радњи неопходна је и квалитетна координација и сарадња између судова, тужилаштва и полиције. С тим у вези, потребно је путем подзаконских аката, правилника и сл., јасније одредити улоге тужиоца и судија у практичној примјени посебних истражних радњи, а што је најбитније, радити на стварању квалитетније сарадње овлашћених службених лица и тужиоца. То ће, у коначном, с једне стране, утицати на смањење броја извршених кривичних дјела, а с друге стране, биће више расвијетљених кривичних дјела и њихових извршилаца.

Међутим, приликом примјене посебних истражних радњи, нарочито техника тајне опсервације, мора се бити веома опрезан, а саму њихову употребу треба јасно законом и другим подзаконским актима (правилницима, уредбама и др.) регулисати. Када нови системи за надзирање и контролу постану институционализовани у неком демократском друштву и буду узети здраво за готово (без претходног провјеравања, контроле и јасне законске регулативе), они се могу злоупотребити против свих оних са „погрешним“ политичким убјеђењима или против расних, етничких и вјерских

мањина, као и против оних који својим животним стилем вријеђају ставове већине.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Алексић, Живојин, Шкулић, Милан, Жарковић, Милан, *Лексикон криминалистике*, Београд 2004;
2. Бошковић, Миле, Матијевић, Миле, *Криминалистика оператива*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2007;
3. Ивановић, Александар Р., „Улога и значај сумње у сузбијању и спречавању савремених облика криминалитета“, *Зборник радова Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*, Брчко 2008;
4. Крапас, Davor, *Zakon o krivičnom postupku i drugi izvori hrvatskog procesnog prava*, Narodne novine, Zagreb 2002;
5. Кривокапић, Владимир, Жарковић, Милан, *Криминалистика тактика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд 1996;
6. Marković, Tomislav, *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih djela (kriminalistika)*, Narodne novine, Zagreb 1977;
7. Марковић, Драган, „Тајна опсервација у спречавању и сузбијању кривичних дела“, *Зборник радова Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Воднелића*, Крагујевац 2004;
8. Маринковић, Дарко, *Криминалистички аспекти ангажовања прикривеног иследника*, Београд 2009;
9. Симовић, Миодраг Н., *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2005;
10. Шикман, Миле, „Супротстављање организованом криминалитету, с освртом на специјалне истражне технике“, *Дефендологија* 2007;
11. Шкулић, Милан, „Улога посебних доказних радњи у сузбијању организованог криминалитета“, *Примена међународног кривичног права организовани криминал*, Тара 2007.

Правни прописи

1. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине; *Службени Гласник БиХ*, бр. 3/03 26/04, 13/05, 48/05, 76/06, 32/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 93/09 и 72/13;
2. Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 53/12;

3. Интерни правилник о спровођењу посебних истражних радњи Министарства унутрашњих послова Републике Српске;
4. Конвенција Уједињених нација против организованог криминалитета из 2000. године.

Интернет извори

1. <http://www.efbf.org/jobs/Law-Enforcement-Security-Srps/Find-job-Undercover-Investigator-370470.htm>;
2. <http://www.hjpc.ba/docs/vstvdocs/pdf/>.

Nemanja Pipović

Faculty of Law,
University of East Sarajevo

METHODS OF SECRET SURVEILLANCE IN COMBATING
ORGANIZED CRIME

Summary

The paper deals with: secret surveillance and technical recording of telecommunications, instruments of distance communication and private conversations made in private or public spaces or in the open, that is secret audio surveillance and recording of telephone and other communications done by other technical instruments.

The current level of development of technical capabilities that can be used for surveillance and technical recording of telecommunications for the purpose of combating crime is constantly evolving, striving for perfection. It can be said that it is difficult to achieve security in wiretapping, regardless of telecommunication device people use to communicate with each other and regardless of whether the person is indoors or outdoors. In this context it should be pointed out that a new models of "bugs" are being constantly improved.

Key words: *Secret surveillance; Secretly monitor ex officio; Combating Organized Crime.*